

Antimilitarizam u Srbiji devedesetih godina

Intervju sa Igorom Sekeom

2015

Igor Seke je mirnovni aktivista iz Srbije koji trenutno živi u Meksiku. U periodu 2001-2004 bio je koordinator kampanje prigovora savesti u Srbiji, zajedno sa drugim učesnicima ove kampanje, koji su uglavnom dolazili iz pank i andergraund muzičke i art scene. Trenutno učestvuje u različitim inicijativama u korist prava urođeničkih zajednica u Meksiku. Član je saveta organizacije War Resisters' International (WRI) i aktivni član Antimilitarističke mreže Latinske Amerike i Kariba (RAMALC).

Antipolitika: Kaži nam nešto o generalnim karakteristikama anti-ratnog pokreta devedesetih godina u Srbiji.

Antiratni pokret je imao mnogo oblika. Na primer Građanski savez Srbije je bio politička stranka koja je učestvovala na izborima i koja je imala jasni anti-nacionalistički i anti-ratni karakter, i mnogo intelektualaca leve i social-demokratske orijentacije su bili članovi ili simpatizeri tog pokreta. Osim toga, s početkom rata su se okupila i grupa rok muzičara koji su napravili pesmu "Slušaj 'vamo", koja je pozivala ljude da bojkotuju rat i pozive za mobilizaciju. Osnovane su i Žene u crnom protiv rata (ŽuC) , koje su otvoreno pomagale dezertere i prigovarače savesti, i one su u bukvalnom smislu bila kolevka pokreta za prigovor savesti u Srbiji. ŽuC su postale članice globalne antimilitarističke mreže War Resister's International (WRI) , i kroz međunarodnu mrežu Žena u Crnom stupile su u kontakt sa pokretom za prigovor savesti (MOC) iz Španije od kojih smo mnogo naučili. Borbi za priznavanje prava na prigovor savesti se priključio i tadašnji YUCOM, komitet pravnika za ljudska prava i u saradnji sa njima se pokrenuta kampanja za prikupljanje 30.000 potpisa za građansku inicijativu za priznavanje prava na prigovor savesti. Inicijativa nije prošla u skupštini, ali je bila prvi indikator da će se stvari promeniti.

Posle je osnovana kancelarija balkanska kancelarija Evropskog biroa za prigovor savesti (EBCO Balkan) koji je koristio kontakte u Savetu Evrope i drugim institucijama da vrši pritisak na vladu kako bi došlo do priznavanja prava na prigovor savesti. Stovena je alijansa sa Studentskom unijom, koja se veoma aktivno uključila u kampanju, zatim sa omladinskim organizacijama nekih malih političkih partija, uglavnom socijal-demokratske orijentacije, za koje, da budem iskren, ne znam da li danas i dalje postoje... Dakle, veza antimilitarizma i feminizma je bila jaka u Srbiji, ali, što se tiče radničkog pokreta, na žalost, radnička klasa je bila verovatno najkonzervativniji deo društva, i glasala je za autoritarističke i nacionalističke partije. Pokret je krenuo da se omasovljava kada je postalo jasno da će se priznati pravo na prigovor savesti. Dolazili su ljudi iz najrazličitijih priča koji su imali samo jedan cilj: izbegavanje vojne obaveze. Prvi "kontigent" prigovarača iz 2002ge godine je brojao 220 ljudi, od oko 10.000 regruta koliko se pozivalo svake godine. Do 2006te broj prigovarača je bio skoro 50%. Ali, kao što sam već rekao, nakon ukidanja vojne obaveze, praktično je nestao i pokret za prigovor savesti, a antimilitarizam se vratio u okrilje organizacija koje su ga promovisale od samog početka rata, pre svega ŽuC.

Pokret je, dakle, imao dve komponente, jednu više institucionalizovanu, koja je tražila od vlade priznavanje prava na prigovor savesti, i drugu koja je bila alternativna i poprilično underground. Na primer, uradili smo CD kompilaciju "Odbijam da ubijam" raznih pank bendova koji je umesto bookleta imao knjižicu o antimilitarizmu. Rađene su i turneje alternativnih bendova po raznim mestima u Srbiji gde su se delili antimilitaristički materijali. Pank bendovi, na prvom mestu "Hocu? Necu!", su bili u srži antimilitarističke i antinacionalističke borbe u Srbiji tokom 90ih.

Antipolitika: Na koji način si ti bio uključen u ovaj pokret?

Prvo sam bio aktivan u pokretu za prigovor savesti unutar ŽuC-a, gde smo pravili i časopis "Prigovor", zatim sam koordinisao kampanju koju je sprovodio EBCO Balkan, a istovremeno sam sa Sićkom iz Kraljeva i Maćkom iz Palanke organizovao te alternativne koncerte, pravio CD kompilacije, itd. Kasnije sam koordinisao sam akcije sa EBCO i sa WRI koji su takođe imali dobre veze sa Amnesty International, što je bilo od velike pomoći kada sam odbio da služim vojni rok. 2002. godine sam napisao pismo vojnom odseku u kojem sam naveo da imam prigovor savesti na vojnu obavezu koji potiče iz mojih filozofskih ubeđenja i da ni pod kojim uslovima neću služiti vojni rok. Oni su moje pismo odbili, i ja sam odlučio da odem u kasarnu i da tamo ponovo odbijem da služim, što sam i učinio. Zahvaljujući kampanji koju su pokrenule WRI, Amnesty i EBCO iz vana, i ŽuC u zemlji, u mom slučaju smo po prvi put tada uspeali

da nekoga oslobodimo vojne obaveze na, da tako kažem, političko-filozofskoj osnovi. Vojska, naravno, nije htela da prizna "poraz", pa me je oslobodila sa dijagnozom "osoba koja ne može da se prilagodi na vojni režim života", ali su mi, na izlazu is kasarne bukvalno rekli "tebe smo pustili, ali prestani više da se baviš prigovorom savesti". Naravno da nisam prestao da se bavim tom temom, i, pošto je slučaj bio praćen u medijima, odmah nakon mog izlaska iz kasarne nekoliko drugih prigovarača je takođe otvoreno odbilo vojnu obavezu, uglavnom iz religijskih razloga, mada vrlo brzo su se pojavili ljudi koji su odbili vojni rok iz razloga slobodne savesti.

Antipoltika: Možeš li opisati što je u Srbiji, pogotovo u ratno vrijeme, značilo odbijati vojnu službu? Naravno, ne samo oko toga kako je na to reagirala država, već i društvo?

Srbija je u 90im godinama prošlog veka bila zemlja u kojoj se izuzetno potencirala jednobraznost: etničko srpstvo i pravoslavlje. Nosioći ove ideje su imali u svojim rukama dve ključne alatke: propagandu i silu. Čak i oni koji nisu pali pod uticaj propagande osećali su se prisiljenim da, barem što se tiče služenja vojnog roka, rade što i svi – odu na odsluženje. Ideja da je "jedini način da se rešiš vojnog roka taj da ga odlужиš" je bila sveprisutna, čak i među mnogim pripadnicima i simpatizerima pokreta za prigovor savesti! Naravno, postojala je politička disidencija koja se suprotstavljala Miloševićevom režimu, ali je i među njom postojao veoma snažan nacionalistički element (neki su čak imali i svoje paravojne formacije), pa tako pitanje obaveznog služenja vojnog roka nije dovođeno u pitanje od strane nijednog političkog ili društvenog faktora od uticaja. Otvoreno odbijanje vojne službe je bilo jednako izdaji i značilo je, na društvenom planu, samoizopštenje iz nacionalog korpusa, a država je, praktično, smatrala da radiš za neprijatelja. Oni koji su odslužili vojni rok, čak i ako su to otišli tamo protiv svoje volje, veoma često su po povratku bili protivnici izbegavanja ili odbijanja vojnog roka, jer "ako sam ja išao moraš i ti", pa je očigledno da je služenje vojnog roka bilo veoma traumatično iskustvo za mnoge.

Osim toga, državni aparat je bio ubeđen da je propaganda funkcionisala besprekorno, pa je tako vojska stalno ponavljala da samo 0,04% regruta traži da služi bez oružja i da se uvek radi o "pripadnicima sekti". U manjim sredinama, logično, društveni pritisak je bio veći nego recimo u Beogradu ili Novom Sadu. Mnogi pripadnici ili simpatizeri anti-ratnog pokreta su odlazili na služenje vojnog roka i tamo simulirali mentalne ili fizičke bolesti kako bi bili oslobođeni. Povratak iz vojske zbog nekog "mentalnog problema" je označavao osobu na mnogo drastičniji način u malim nego u većim sredinama. Iz malih sredina je odlazio veliki broj dobrovoljaca na ratište kako u Hrvatsku tako i u Bosnu, i oni su po povratku u Srbiju imali praktično odrešene ruke da maltretiraju koga hoće. Policija u najvećem broju slučajeva nije preduzimala ništa protiv njih iako se veliki broj njih bavio kriminalom (reketiranjem, otmicama, učenama, pa čak i ubistvima), jer se radilo o "srpskim herojima". Ukoliko je neko bio ubeđen da ne želi da služi vojni rok, morao je da nađe način da to ne radi na previše otvoren način, kako se ne bi zamerio tim "srpskim patriotama" koji su bili vlast iznad vlasti. Početak rata na Kosovu rezultirao je masovnim mobilizacijama i tek tada je došlo do prvih znaka osvešćenja da rat nije nešto što se dešava "tamo negde", pa su tako čak organizovani protesti žena u centralnoj Srbiji koje su tražile da se njihovi muževi demobilišu i vrate kući. Nakon kraja tog rata i nakon pada Miloševićevog režima, srpsko društvo je polako počelo da prihvata ideju da Srbin ne ide uvek rado u vojnike, iako država, a pre svega vojska, i dalje nije prihvatala tu ideju, a na prihvata je ni danas, jer svaki čas pokušava da na izokola nametne ideju da je potrebno vratiti obavezno služenje vojnog roka.

Antipolitika: Kako bi opisao ulogu dezertera u društvu?

Vojska smatra da je svaki prigovarač savesti jedan vojnik manje u njenom stroju. Svako ko odluči da ne bude vojnik je u praktičnom smislu za njih dezterter. U Srbiji se za reč dezterter najviše vezuje pridev "kukavica". Međutim, potrebno je dosta više hrabrosti suprotstaviti se državnoj i vojnoj mašineriji nego poviti glavu i raditi ono što ti se naredi. Lično, ne glorifikujem herojstvo niti potcenjujem kukavičluk. Zapravo, da su tokom ratova u bivšoj Jugoslaviji ljudi bili hrabriji da otvoreno kažu da su kukavice, i da su poslušali sami sebe i dezertirali, mnogi životi bi bili spašeni. Ali, pošto svi znaju da se prema dezterterima u ratu postupa često okrutnije nego prema samom neprijatelju, mnogi se ne usuđuju da dezertiraju.

Uloga dezertera unutar samog društva koje je u ratu je minimalna, jer se oni tada nalaze u situaciji da moraju da se kriju i ne mogu da utiču na društvo iznutra. Uloga prigovarača savesti, antimilitarista ili pacifista je veoma bitna u momentima kada se ratna propagandna zagreva i kada je izvesno da je krajnji cilj dobiti podršku društva da se započne rat.

Iako ne možemo reći da su globalne antiratne kampanje do sada bile previše uspešne, to ne znači da one to jednog dana neće biti. Nacionalistički element, čak i među ljudima koji se generalno protive ratu, igra snažnu ulogu. 2003. godine kada je počinjao rat u Iraku bio sam u Londonu, i sećam se kako se antiratni diskurs nekih mainstream medija za jedan dan promenio iz “oppose the war” u “support our troops”, jer, sada kada smo već u ratu “logično” je da ćemo podržavati naše trupe. Ti mediji nisu pozivali vojnike da dezertiraju iz rata kojem su se oni sami protivili koliko dan ranije. Rat, dakle, sužava svu logiku na binarnu: mi ili oni, dok dezerteri, iz bilo kog razloga, odbijaju da prihvate tu logiku. Ukoliko su politički angažovani, oni će pokušati da, od negde gde se nalaze, bilo u nekoj trećoj zemlji ili u zatvoru, razbiju binarnu logiku, a ako ne, pokušaću da spasu barem svoj život ili živote onih koje bi bili naterani da ubiju ukoliko ne bi dezertirali. Videli smo ovih godina šta se dešava sa raznim “whistleblowers” koji se tretiraju kao dezerteri i najveći izdajnici samo zato što su pokušali da razbiju crno-belu sliku o ratu koju serviraju vlade.

Antipolitika: Što ti se čini da su neki od važnijih aspekata antimilitarizma iz toga razdoblja i čini li ti se da to danas ima odjeka?

Za mene je veoma bitan aspekt to što je antimilitaristički i antiratni pokret bio jedan inkluzivni a ne ekskluzivni pokret i što su mu se priključili ljudi i organizacije najraznovrsnijih priroda. Drugo, to je bio jedan nehijerarhijski pokret, što, naravno, ne znači da nije imao strukturu i organizaciju. Antimilitaristički pokret je u praksi pokazao da je država češće problem i prepreka građenju normalnih međuljudskih odnosa, nego što je okvir za to. Nije potrebno da postoji ni Jugoslavija niti Srbija ili Hrvatska ili bilo koja druga država da bi ljudi mogli raditi zajedno na nečemu što smatraju važnim.

Osim toga, konkretan uspeh je to što je nekoliko puta proglašavana amnestija za dezertere, što je hiljadama ljudi omogućilo da se vrate kućama, a ostvaren je i najvažniji cilj oko kojeg smo se okupljali – priznavanje prava na prigovor savesti. Ne smemo zaboraviti da obavezno služenje vojnog roka nije ukinuto već samo suspendovano, kao što je slučaj i u većini drugih država. Ipak, ono što je bitno je da smo se uspjeli izboriti da se pravo na prigovor savesti priznae kako regrutima tako i rezervistima, što bi u praksi trebalo da znači da bi se u slučaju nekog novog rata moglo, da tako kažem, “legalno dezertirati”. Ali, pre svega nadam se da novog rata neće doći, a i ko zna kako bi to u praksi zapravo izgledalo. Pošto smo imali kontakte sa antimilitarističkim grupama iz drugih zemalja koji su nam prenosili svoja iskustva, znali smo da će pravo na prigovor savesti biti poluga koja će dovesti do slamanja obaveznog služenja vojnog roka, što se i desilo 2010. godine. Kao što je militarizam snažno povezan sa nacionalizmom, tako je i antimilitarizam snažno povezan sa anti-nacionalizmom. Svi argumenti koji je antiratni pokret koristio tokom 90ih godina su se pokazali ispravnim, a mnoge od tih argumenata su nekadašnji nacionalisti i ratnohušakači, a danas veliki “europejci”, uzeli kao svoje. Možda grešim, ali verujem da bi danas bilo mnogo teže započeti novi rat nego što je to bilo početkom 90ih, što je verovatno najvažnije dostignuće antimilitarističkog pokreta.

Antipolitika: Može li se uopće govoriti o demilitarizaciji društva nakon završetka posljednjih ratova na Balkanu? Države i političari imaju puna usta politike pomirenja i stvaranja novih veza, no koliko je društvo zapravo demilitarizirano i ne priprema se za nove sukobe?

Nacionalizam vidim kao najjeftiniji oblik sirotinjske zabave, a poslovice koja kaže da se samo budala sapliće dva puta na isti kamen, kod nas očigledno ne važi, jer koliko god puta se nacionalizam izvlačio kao metod odrvaćanja pažnje naroda od bitnih stvari, svaki put je taj trik upalio, što dovoljno govori o mentalnom stanju južnoslovenskih naroda. Srbija se otvoreno hvali kako je njena vojna industrija “stala na noge” i kako će izvoz oružja svake godine biti sve veći. S druge strane, brzo se zataškala vest da je masakr u Parizu izveden kalašnjikovima proizvedenim u Kragujevcu. Iz vlade stalno govore kako Srbija ne sme sebi da dopusti novi rat, ali ne zato što su postali pacifisti ili antimilitaristi, već zato što znaju da bi ga veoma brzo izgubila. Demilitarizacija je sprovedena samo delimično, u smislu ograničavanja

veličine i snage vojske, kako u Srbiji, tako i u Hrvatskoj, Bosni, itd., ali nije sprovedena demilitarizacija obrazovanja, društvenih odnosa niti politike. Lično ne verujem da bi Srbija mogla da uđe u neki novi sukob u dogledno vreme, jer je svesna svoje slabosti, ali se nacionalistički militarizam drži na tihoj vatri koja se može rasplamsati veoma lako u zavisnosti od potrebe onih koji su na vlasti ili njihovih nalogodavaca, bilo iznutra (lokalni tajkuni) bilo iz vana. Koliko daleko bi taj plamen mogao zahvatiti, zavisi od toga koliko smo svi naučili na sopstvenim greškama iz 90ih.

Antipolitika: Kad kažeš da je antimilitarizam neodvojiv od antinacionalizma, znači li to da borba protiv nacionalizma i militarizma počinje borbom protiv države i njenog “vlasnika” kapitala?

Naravno. Uticaj običnog naroda na bitne političke odluke u bilo kojoj državi je minimalan, a to se odnosi i na zemlje koje sebe vole da nazivaju “razvijenim demokratijama”. Ono što se proglašava za državni interes je uvek zapravo interes tzv. ekonomske elite. Tu tzv. elitu interesuje samo novac i moć, i za novac će uraditi bilo šta: iseći šume, zagaditi zemljište i reke, zagaditi vazduh, lagati i prodavati običnom narodu bezvredne bankarske i državne papire, ali isto tako i ubijati aktiviste, novinare, kritičare... Osim toga, svaka država će vrlo rado poslati vojsku da štiti interese korporacija, ne samo u kapitalističkim, već i u kvazi-socijalističkim zemljama poput Ekvadora ili Venecuele, pa čak i Bolivije. To nam govori da je kapital vlasnik svih država, pa samim tim i represivnih aparata svih država, tj. vojske i policije, ali, isto tako, govori da su nacionalizam i raznorazne državne ideologije samo dimne zavese koje pokušaju da sakriju činjenicu da sadašnji ekonomski model vodi ka sve većoj nejednakosti i neravnopravnosti, i u svom konačnom ishodu – ka uništenju planete.

Antipolitika: Novi val militarizacije u Evropi jasno govori o dugoročnim planovima i stvaranju svojevrsne “vojne krajine” prema istoku, ali i unutar same Evrope, kroz dizanje ograde, slanje vojske na granice, itd. Kako gledaš na sve to?

Ljudska vrsta živi na svim kontinentima, a ljudi su se adaptirali i na pustinju Sahare, i na led Grenlanda, i na džungle Brazila. To je rezultat ljudskih migracija i sposobnosti adaptiranja. Dakle, tokom cele istorije postojale su migracije, i potpuno je suludo misliti da će one prestati. S druge strane, NATO je ništa drugo do čelična pesnica kapitalizma. Taj militaristički monstrum postoji samo sa jednim ciljem: osiguranje status quo u odnosima istok-zapad i sever-jug. Evropa nikada nije odustala od svoje kolonijalističke politike, i zbog toga ni ne pomišlja da ukine NATO. Ali, čak i kada bi se reorganizovali odnosi, i kada bi se na geografskim osama uspostavio neki pravedniji odnos, ljudi bi nastavili da migriraju. Evo na primer sada, 2016. godine, daleko je veći broj Španaca koji migrira ka Latinskoj Americi od broja Latinoamerikanaca koji idu ka Španiji. Da li to znači da bi latinoameričke države trebale da presreću avione u kojima dolaze evropski migranti? Evropljani i “Zapad” uopšte, na žalost svih nas, nije svestan da se njihov način života finansira izrabljivanjem milijardi ljudi na drugim kontinentima.

Antipolitika: Što vidiš kao ključna područja borbe za antimilitarističke i antinacionalističke pokrete?

Činjenica je da dok je postojala vojna obaveza antimilitaristički pokret je bio dosta masivniji, jer se centralno pitanje – obavezno služenje vojnog roka – ticalo celokupne muške populacije. Sa suspenzijom vojne obaveze, antimilitaristički pokret je ostao praktično desetkovan, i to se desilo kako na našim prostorima tako i u drugim delovima Evrope, a i šire. Međutim, militarizam je nastavio da se širi, i vezano sa onim što sam ranije rekao, sada okupira velike teritorije, a očigledan primer za to je Latinska Amerika gde vojske rade prljav posao za korporacije ili, što je još gore, vode kriminalne poslove držeći sopstveni narod u stalnom strahu od represije. Dakle, borba protiv militarizacije teritorija i prisustva vojsnih jedinica gde im nije mesto je veoma bitan element antimilitarističke borbe. S druge strane, ne treba zaboraviti da vojske dobijaju novac iz budžeta, i da, paradoksalno, sami finansiramo tu represiju. Prigovor savesti na vojne troškove, tj. obijanje plaćanja dela poreza koji bi bio dodeljen za vojne svrhe je vid antimilitarističkog delovanja koji postaje sve snažniji. Evropske organizacije pokrenule su kampanju koja se zove “Rat počinje ovde”, sa ciljem da se Evropljanim objasni da rat u Sriji, rat u Iraku, rat u Avaganistanu, itd. Počinje sa ratnim planovima koji se kuju u Evropi. Isto tako, mene lično oduševlja-

vaju nenasilni pokreti za autonomiju mnogih autohtonih, tzv. indijanskih zajednica, koje istovremeno odbijaju nametanje od strane države kao političkog sistema tako i prisustva represivnih snaga, dakle vojske i policije. Sve veći broj zajednica radi na autonomiji i političkom samoupravljanju, bez ideje o stvaranju nekakve posebne države, niti bilo čega sličnog. Na primer, zajednica Cheran u Meksiku je sjajan primer za to, i verujem da antimilitaristički i antinacionalistički porekti mogu puno da nauče od autohtonih zajednica.

Antipolitika: Ipak, unatoč tome da su se dezerteri za vrijeme rata morali skrivati, sama činjenica da je bila riječ o veoma velikom postotku, činila je to snažnom politička porukom. S druge strane, u Hrvatskoj se o tome uopće nije govorilo – niti o tome koliko je dezertera u Srbiji i da svi ne podržavaju rat, ali ni o tome koliko je bilo dezertera s hrvatske strane. I jedno i drugo bi bilo pogubno za ratna nastojanja.

Oni koji su se skrivali nisu mogli biti previše glasni. A sa druge strane, Miloševićev režim je bio srećan što toliko puno ljudi odlazi van, jer se time smanjivao broj protivnika režima u zemlji. Ljudi su se rasuli po celom svetu i nije stvorena neka jaka dijaspora koja bi se povezala sa političkim ciljem rušenja režima. Sad ću možda malo generalizovati, ali mi se čini da ko god je pobjegao iz te ludnice zvane „Srbija tokom 1990-ih“, nije imao previše želje da se iz vana bakće oko promene režima, pa tako odlazak pola miliona ili milion ljudi, ne zna se tačan broj, nije sa sobom nosio nikakvu jaku političku poruku, naprotiv, išao je režimu na ruku. Naravno da u Hrvatskoj nisu govorili o broju ljudi iz Srbije koji odbija rat, jer su morali stvarati sliku o srbo-četnikim agresorima. U Japanu reklame na Tvu uvek idu dvaputa, jedan iza drugog, tako se poruka reklame bolje ureže u svest i podsvest. Zamisli kakvo je stanje svesti i podsveti bilo sa srpskom i hrvatskom televizijom koje su ne dva puta, već 100 puta na dan, bez prestanka ponavljale „srbo-četnički agresori“ i „podivljale ustaške horde“. U ratu i ratnoj propagandi moraš drugog svesti na inferiorni nivo, kao da se ne radi o ljudima. Jer ako neko vidi ljudskost u drugome, on ga neće ubiti samo zato što mu je to neko naredio.

Negacija

Antimilitarizam u Srbiji devedesetih godina
Intervju sa Igorom Sekeom
2015

Tekst je objavljen u prvom broju Antipolitike, <https://antipolitika.noblogs.org>

negacija.anarhija.net